

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Hjedsbækvej 99

Undersøgelse af en boplads fra bronzealder
og jernalder

J.nr. ÅHM 6032

Udgravning Juni 2015.

Rapport udfærdiget af: Arkæolog Karen Povlsen

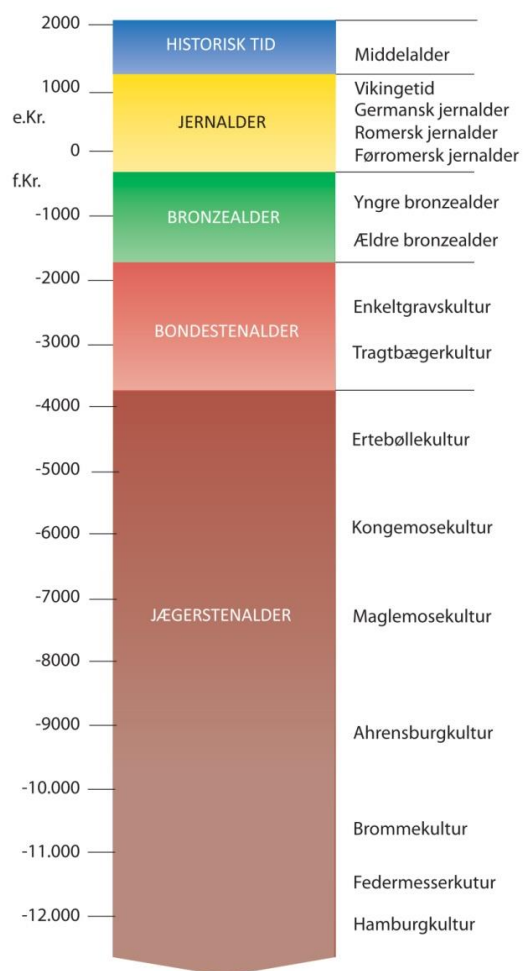
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	5
Hvis du vil vide mere	7

Indledning

I forbindelse med udvidelse af grusgraven ved Hjedsbækvej 99 mellem Sørup og Suldrup i Himmerland, blev der fundet spor af bebyggelse fra to perioder i oldtiden. Det drejer sig om en bebyggelsepisode i yngre bronzealder, og én i ældre jernalder. Bebyggelsen fra yngre bronzealder vidner om en vis velstand, mens hustomterne fra ældre jernalder ser mere beskedne ud. Dog gemte en af dem på informationer om datidens korndyrkning i form af forkullede frø og kornkerner.

Undersøgelsens baggrund

I efteråret 2012 foretog Nordjyllands Historiske Museum arkæologisk forundersøgelse på arealet afsat til udvidelse af grusgraven på stedet. Arealets beliggenhed lod formode, at her var endda meget stor sandsynlighed for at påtræffe fund af væsentlig arkæologisk interesse.

En arkæologisk forundersøgelse foregår ved, at der med gravemaskine eller rendegraver anlægges en serie prøvegrøfter fordelt henover arealet. Maskinen fjerner kun lige mulden, og i råjorden umiddelbart under muldlaget kan arkæologerne se, om der er bevarede spor efter forhistorisk aktivitet.

Forundersøgelsen afslørede et fundområde med forhistoriske anlægsspor. Der var tale om stolpehuller og gruber efter en bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder, og området blev indstillet til videre undersøgelser i form af en egentlig arkæologisk udgravning. Denne udgravning blev gennemført i løbet af juni måned 2015.

Udgravningen blev finansieret af indvinder Ove Holland.

Lokalområdet i oldtiden

Bopladsen ligger på et højdetræk mellem Sørup og Suldrup. Lidt mod øst på højdetræket findes to gravhøje, mens flere andre høje findes mod vest i Sekshøje Plantage og Hjedsbæk Plantage. Gravhøjene her er sandsynligvis opført i ældre bronzealder. Her var synlighed af højene i landskabet af stor betydning. I yngre bronzealder var skikken med at bygge gravhøje ophørt, men højene har stadig stået som markante kendemærker i landskabet, og i både yngre bronzealder og ældre jernalder blev der af og til anlagt begravelser i kanten af de gamle høje.

Bopladsen ligger ca. 5 km vest for Lindenberg Å, der sammen med Simested Å og Østeråen har spillet en væsentlig rolle som færdselsåre i Østhimmerland gennem det meste af forhistorien.

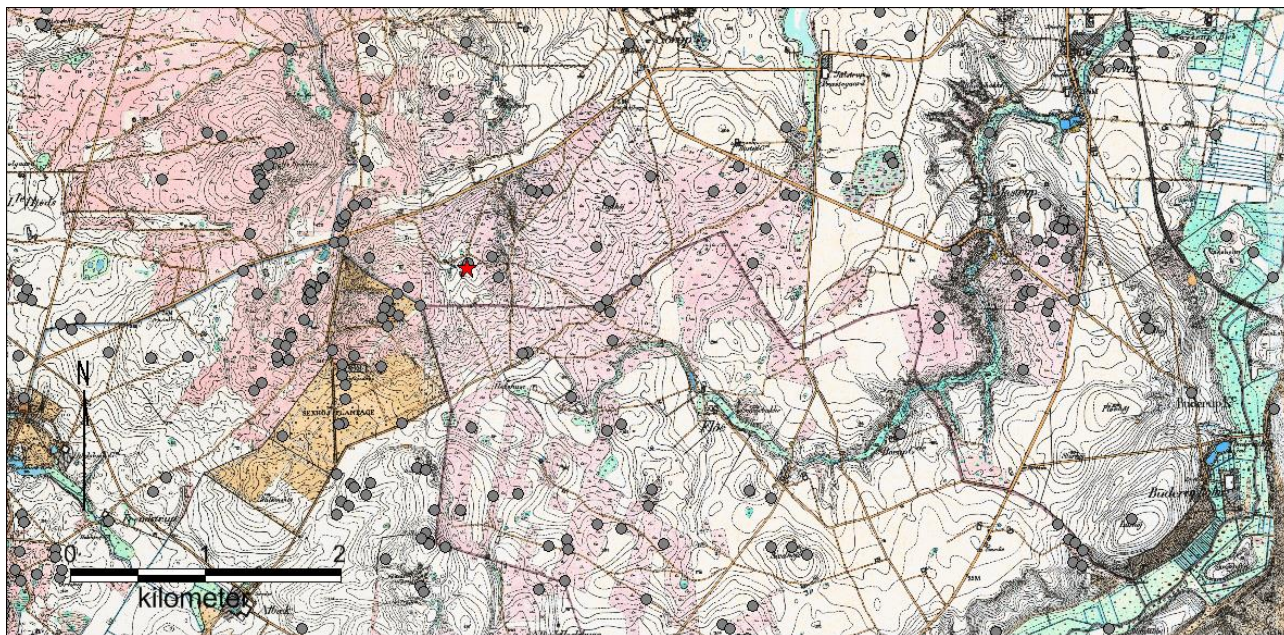

Fig. 1. Historisk kort med udgravningens placering markeret med rød stjerne. De grå prikker markerer fund og fortidsminder i området, de fleste af dem gravhøje. Til højre i billedet ses Lindengrø Å.

Undersøgelsens resultater

Udgravningen afslørede syv hustomter. De fem af dem var af den treskibede type, der bruges i store dele af forhistorien (se faktaboks til højre). Nærmere undersøgelser viste dog, at der var forskel på hustomterne, der med stor sandsynlighed kan knyttes til to bebyggelsesepisoder på stedet.

Dateringerne på disse to bebyggelsesepisoder er dels baseret på husenes udformning, dels på karakteren af de potteskår, der er fundet på bopladsen. Lige som man i dag kan se forskel på tøj, huse og brugsgenstande fra forskellige årtier pga. skiftende mode og fremstillingsteknikker, kan man se den samme slags forskelle på ting fra forhistorien (dog for det meste ikke med lige så korte tidsintervaller). På bopladsen er der fundet potteskår fra yngre bronzealder og fra ældre jernalder. Desuden ligner nogle af hustomterne andre kendte hustomter fra de respektive perioder.

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevaringsbygninger. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Bronzealder

Metallet bronze lægger navn til den tidsalder, der tog sin begyndelse i Danmark omkring år 2000 f.Kr. Mennesket havde fundet ud af, at tin og kobber kunne smeltes sammen ved høje varmegrader. Det blev til en legering, som var et nyt sejt materiale, der kunne formes langt mere alsidigt end flinten og stadigvæk måle sig med sten i hårdhed. Dertil var det et fantastisk smukt materiale, som hurtigt blev eftertragtet til våben, redskaber og smykker. I bronzealderen blev sværdet opfundet, og hesten blev en integreret del af husdyrene.

Tin og kobber fandtes kun enkelte steder i Europa, og hvis man ville fremstille bronzesager var det nødvendigt at skabe handelskontakter på tværs af Europa. Handlen med bronzen åbnede op for handel med mange forskellige eksotiske varer. Og mindst lige så vigtigt var de nye tanker, ideer og livssyn, som blev skabt, når fremmede folk rejste og opdagede nye skikke og oplevede, hvordan andre under fremmed himmelstrøg levede, troede og døde. De mange kulturmøder i bronzealderen satte også sit præg på samfundet i Norden.

Bebyggelsen fra yngre bronzealder består af to til tre hustomter. Det største hus havde været 18-19 m langt og 5,5-6,5 m bredt, hvilket er forholdsvist stort for denne periode. I hustomten kunne man se, at stalddelen var af almindelig størrelse, mens beboelsesdelen var større. Der var separate indgange til stalddel og beboelsesdel.

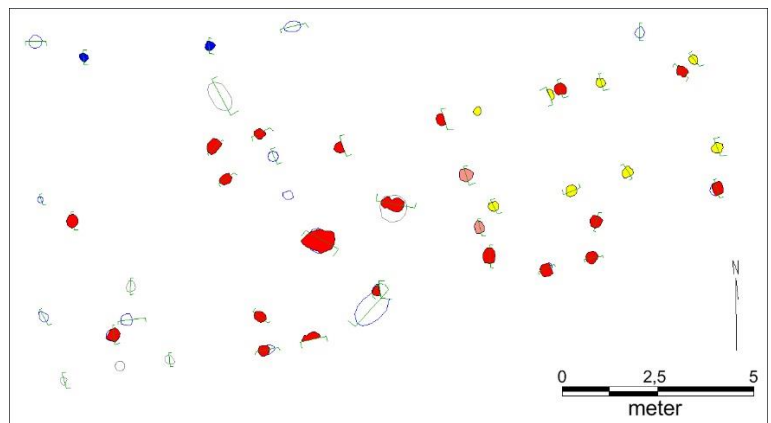
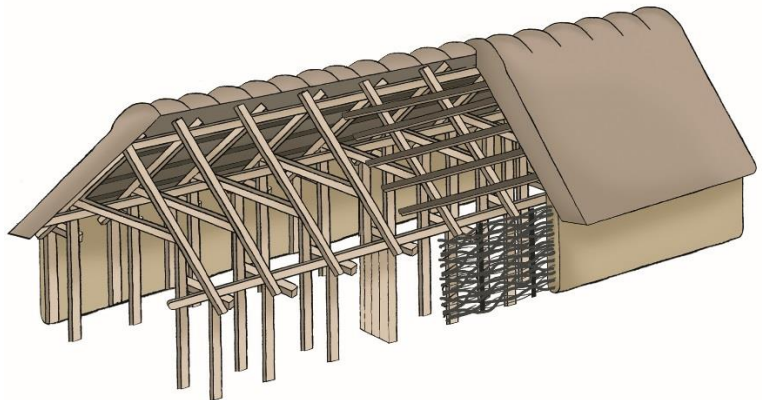

Fig. 2. Øverst en tegning af konstruktionen af et treskibet langhus. Nederst en plantegning af de stolpehuller, der var bevarede fra det store hus fra yngre bronzealder, markeret med rødt. De gule pletter viser stolpehullerne efter et noget mindre langhus, sandsynligvis fra ældre jernalder.

At menneskene på højdedraget havde midler til at bygge et stort hus, har sandsynligvis betydet, at de var placeret godt i

de lokale netværk. Den store beboelsesdel har muligvis skullet bruges til at pleje omgang med, og gøre indtryk på, forbindelserne i lokalmiljøet.

Omkring 25 m øst for tomten af det store hus fandtes tomten af et lille langhus, kun 8-8,5 m langt. Det deler visse konstruktionsdetaljer med det store hus, og kan have fungeret som udhus til dette. Derudover fandtes, lige nordvest for det store hus, tomten af et hus, der har været næsten lige så stort. Vi regner med, at der er tale om enten en forløber eller afløser for det store hus.

Bebyggelsen fra ældre jernalder består af en til to hustomter af den treskibede type. Disse hustomter er forholdsvis små. Fra en af hustomterne blev der taget jordprøver af nogle af stolpehullerne. I to af prøverne viste det sig, at der var et usædvanligt stort indhold af forkullede frø og kornkerner. Især var der mange frø fra planter, som vi nu om dage ville anse for at være ukrudt. Fra et af stolpehullerne var de allerfleste frø fra planten hejre, mens det andet stolpehul med mange frø indeholdt et bredt udvalg af arter. At der var en stor mængde af én art på et sted kunne tyde på, at man har indsamlet denne slags frø for at spise dem. De mange arter i det andet stolpehul kunne være resultatet af, at man har sorteret uønskede frø fra kornhøsten. For at få dette bedre belyst bliver prøverne analyseret af en arkæobotaniker. Til bebyggelsen fra ældre jernalder hørte også en brønd, der var gravet godt 1 m ned fra daværende muldoverflade. Der har sandsynligvis været et godt stykke til nærmeste sted, hvor man kunne hente drikkevand, og en brønd har været en fordel på højdedraget.

Ældre jernalder

I Danmark kalder vi perioden fra 500 f. Kr. – 400 e. Kr. for ældre jernalder. Ældre jernalder inddeles i tre underperioder førromersk jernalder, som også kaldes keltisk jernalder (500 – 1 f. Kr.), ældre romersk jernalder (0-200 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (200-400 e. Kr.).

Omkring 500 f. Kr. begyndte man at udvinde jern af lokale forekomster af myrmalm. Man var derfor ikke længere afhængig af bronze, som kom til Danmark fra Central- og Sydeuropa i bronzealderen (perioden før jernalderen). Ud over fordelene ved at man nu selv kunne udvinde og producere metalgenstande, så har jern også en anden fordel frem for bronze: Det er meget stærkere og derfor mere velegnet til våben og redskaber. Jernalderens bønder var altså godt rustet til at forsvare sig selv og de gårde og indhegnede landsbyer som lå spredt ud over Danmark i oldtiden.

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen på det højtliggende plateau ved Hjedsbækvej 99 har givet os et indblik i bebyggelsen her i yngre bronzealder og ældre jernalder. I yngre bronzealder giver bopladsen indtryk af at have budt på en vis velstand, mens bopladsen fra ældre jernalder ser mere beskedent ud. Forkullede frø og kornkerner fundet i en af hustomterne fra ældre jernalder kommer til at give et indblik i, hvad man spiste og hvordan man behandlede kornet, som blev dyrket på de omkringliggende marker.

Da husene stod på højdedraget var områdets gravhøje allerede flere hundrede år gamle. Alligevel var gravhøjene vigtige steder i landskabet, der stadig havde betydning i det rituelle liv. Rundt omkring i landskabet har der ligget andre huse som dem på højdedraget. Folkene her har indgået i lokale storfamilienetværk, der igen har indgået i større netværk. Nærheden til Lindene Å har sandsynligvis været vigtig, idet vandvejene har spillet et væsentlig rolle i den transport, der foregik over lidt længere afstande. Både i bronzealderen og jernalderen var det af stor betydning at indgå i større netværk, der strakte sig ud over det europæiske kontinent. I bronzealderen var det vigtigt at få fat i bronze, som kom

Kontakter

Førromersk jernalder var en tid, hvor man var under indflydelse af impulser og trends fra især Syd- og Østeuropa. Det vidner blandt andet det 9 kg tunge sølvkar – Gundestrupkedlen – fra Vesthimmerland om. Karret er dekoreret med billeder, der fortæller myter og sagn fra datiden. Karret er formodentlig bragt hertil af en person som tilhørte folkestammen kimbrerne, der havde hjemme i Jylland. Han har taget karret med fra en rejse til området ved Sortehavet, hvor karret er produceret. Måske var karret en gave til en stor høvding, eller måske var det et krigsbytte? Hvorom alting er, så blev karret senere sat ud i en mose ved Gundestrup som et værdifuldt offer til guderne.

Gundestrupkedlen er bare et af mange fremmedartede metalkar, som fandt vej til Norden i jernalderen. I moser og grave i Skandinavien findes masser af kar fremstillet af bl.a. etruskerne i Norditalien, kelterne i Frankrig og af grækerne i Grækenland. Kar som disse vidner om, at jernalderens mennesker var tæt forbundne i et net af kontakter fra Norden til fjerne egne rundt omkring i Europa.

langvejs fra. Samtidig gav metallet og kontakterne adgang til status i lokalsamfundene. Omkring år 500 f. Kr. begyndte man at bruge knive og andre redskaber af jern i det danske område. Hermed var jernalderen startet. Jernmalm er langt mere udbredt i Nordeuropa end kobber og tin (råmaterialerne til bronze), og jernet kunne bl.a. udvindes af lokale myremalmsforekomster. De europæiske langdistancekontakter fortsatte dog med at have stor betydning, hvilket bl.a. Gundestrupkedlen vidner om, se faktaboks til venstre. Den er fundet omkring 13 km sydvest for udgravningen, lige uden for Aars.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker over bronzealder og ældre jernalder.

Jensen, J. 2002: Danmarks Oldtid, bind 2. Bronzealder 2000 f. Kr. - 500 f. Kr. *Gyldendal*.

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid, bind 3. Bronzealder 500 f. Kr. - 400 e. Kr. *Gyldendal*.

Udgravningsdata

Hjedsbækvej 99

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6032
- Fund & Fortidsminder: Sted nr. 12.05.02. Sb.nr. 128 og 168
- Kulturstyrelsen jnr. 2010-7.24.02/NJM-0018
- Bygherre: Ove Holland
- Undersøgt areal: 2.590 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog, cand.mag. Karen Povlsen
 - Arkæolog, cand.mag. Christian Graabach Klinge
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg